

Ernst Reuter'in İktisat ve Ulaştırma Bakanlığı'ndaki Çalışmaları İle Türk Şehirciliğine Katkıları

 SELMAN YAŞAR^a

Geliş Tarihi: 23.01.2019 | Kabul Tarihi: 29.07.2019

Öz: 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformu sırasında Alman bilim adamları Türkiye'ye gelmişlerdir. Alman bilim adamları Türkiye'deki üniversitelerin kuruluşunda önemli bir rol oynamışlardır. Alman bilim adamlarının kuruluş ve gelişmesine katkıda buldukları eğitim kurumlarından birisi de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'dir. Fakülte 'de ünlü Alman şehirci Ernst Reuter görev yapmıştır. Profesör Ernst Reuter, buradaki görevinden önce 1935-1939 yılları arasında İktisat Bakanlığı'nda ve 1939-1940 yılları arasında da Ulaştırma Bakanlığı'nda uzman olarak görev yapmıştır. Reuter, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki görevinin yanı sıra, bu iki bakanlıkta uzman olarak yaptığı çalışmalarla Türk şehirciliğine katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ankara, uzman, Ernst Reuter, Alman, Türk şehirciliği.

^a Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
selman.yasar@batman.edu.tr

Ernst Reuter's Studies in the Ministry of Economics and Transportation with Contributions to Turkish Urbanism

Abstract: During university reform in 1933, German scientists have come to Turkey. German scientists have played an important role in the establishment of universities in Turkey. One of the educational institutions that German scientists have contributed to the establishment and development of is the Faculty of Political Sciences of Ankara University. The faculty served in the famous German city, Ernst Reuter. Professor Ernst Reuter served as an expert in the Ministry of Economics between 1935 and 1939, and in the Ministry of Transport between 1939 and 1940, before he was appointed to the post. In addition to his duties at the Faculty of Political Sciences of Ankara, Reuter contributed to Turkish urbanism through his works as an expert in these two ministries.

Keywords: Ankara, expert, Ernst Reuter, German, Turkish urbanism.

© Yaşar, Selman. "Ernst Reuter'in İktisat ve Ulaştırma Bakanlığı'ndaki Çalışmaları İle Türk Şehirciliğine Katkıları." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (2019), 171-189.

Giriş

Alman devlet adamı ve belediyeçi Ernst Reuter, 1933 üniversite reformu sırasında Türkiye'de Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde görev yapmıştır. 1948 yılında Batı Berlin Belediye başkanı olan Reuter,¹ 1935-1946 yılları arasında Türkiye'de yaşamıştır.² Ernst Reuter, 1938-1946 yılları arasında Siyasal Bilgiler Fakültesinde çalışmıştır.³ Reuter, ilk olarak Ankara ve İstanbul'da trafik uzmanı olarak çalışmıştır.⁴

Ernst Reuter, 1907-1912 yılları arasında Münih, Marburg ve Münster üniversitelerinde eğitimini tamamlamıştır. Tarih, coğrafya, iktisat ve Almanca öğrenimi gören Reuter,⁵ öğrenime başladıktan itibaren politikayla ilgilenmeye başlamıştır.⁶ 1925-1931 tarihleri arasında Berlin Belediye Meclis üyeliği görevinde bulunmuş, ulaştırma alanında başarılı çalışmalar yapmıştır. 1931-1933 yılları arasında da Magdeburg Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.⁷ 1932-1933 yıllarında Alman Sosyalist Partisi SPD adına parlamentoda bulunmuştur.⁸

"Türk Reuter", "Koca Türk" diye tanınan ve bununla gurur duyan, Almanlar arasında en iyi Türkiye uzmanlarından biri olarak kabul edilen Ernst Reuter,⁹ kendini Türkiye'ye gönülden

¹ "ErnstReuter (1889-1953)", *Cogito*, Sayı:23, Yaz 2000, s.198; Ayrıca bkz. S.Yaşar, "Atatürk'ün Üniversite Reformu Sürecinde Ernst Reuter'in Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki Çalışmaları ve Türk Bilim ve Şehirciliğine Katkıları", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:12, Sayı:24, Mart 2017, s.31-50.

² *Atatürk in DeutscherSicht*, DW-Dokumente, Schriftenreihe der DeutschenWellezuThemen der Zeit, Köln, 1982, s.39.

³ Horst Widmann, *Atatürk Üniversite Reformu*, Çeviren: Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılı Kutlama Yayınları, Özel Seri 3, İstanbul Matbaası, İstanbul 1981, s.146,147.

⁴ Faruk Şen, *Ayyıldız Altında Sürgün*, Günizi Yayıncılık, Şefik Matbaası, İstanbul 2008, s.136.

⁵ Fehmi Yavuz, "Profesör Ernst Reuter", *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı:2/2, Haziran 1969, s.4.

⁶ Silke Brügel, *ErnstReuter'in Türkiye'deki Yaşamı ve Katkıları*, Çeviren:Süheyla Ababay, FES-İstanbul, Türkiye, 1991, s.35.

⁷ Yavuz, "Profesör Ernst Reuter", s.5.

⁸ Philipp, Schwartz, *Kader Birliği-Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Cemiyeti*, Belge Yayınları, Ege Basım, İstanbul 2003, s.21.

⁹ Brügel, a.g.e., s.11..

bağlı hissetmiş ve Türkiye’den daima ikinci vatani olarak söz etmiştir.¹⁰ 1938-1939 ders yılından itibaren Ankara’daki Siyasal Bilgiler Okulu’nda Şehircilik, Yerel Yönetimler ve Belediye Maliyesi gibi dersleri okutmaya başlamıştır.¹¹ Buradaki görevi sırasında Fehmi Yavuz başta olmak üzere birçok bilim adamı yetiştirmiştir.¹² Reuter gibi Türkiye’ye göç etmiş Alman bilim adamlarından Fritz Neumark Ernst Reuter’i şöyle anlatır:

Duyarlık, ince sezgi yeteneklerine sahipti. Ayrıca, çok hızlı bir kavrama kabiliyeti ve zor durumları kolayca atlatmasına yardım eden pratik zekası vardı. Türklerle ve son derece kısa zamanda öğrendiği Türkçe ile arası iyiydi; hatta Almanya’ya döndükten sonra bile Türklerle olan ilişkilerini sürdürdü... Bir an evvel ülkesine dönebilmek ve Almanya’nın politik-ekonomik inşasına katkıda bulunabilmek için elinden gelen herşeyi yaptı... Kendisini tanıyan herkes, bu kadar değerli ve olağanüstü bir insanın bu denli erken vefatından üzüntü duymuştur.¹³

Ernst Reuter, 1933 yılında Magdeburg Belediye Başkanlığı kendisinden alındıktan sonra iki kez temerküz kampında kalmış, daha sonra Hannover’deki tanıdıklarının yanında bir süre misafir olmuştur. Daha sonra Almanya’dan ayrılarak önce Hollanda’ya daha sonra da İngiltere’ye gelmiştir. Çalışmak ve ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan Reuter’in İngiliz üniversitelerinin birinde, özellikle London School of Economics’de öğretim üyeliğine getirilmesi söz konusu olmuştur. Bu alandaki temaslar sürerken eski parlamento arkadaşı Dr.FritzBaade’den Ankara’da kendi durumuna uygun bir işin bulunduğunu bildiren bir telgraf almıştır. Hiç tereddüt etmeden karar veren Reu-

¹⁰ Klaus-DetlevGrothusen, “1933 Yılından Sonra Alman Bilim Adamlarının Türkiye’ye Göçü”, *Belleten*, Cilt:XLV/2, Sayı:180, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara Ekim 1981, s.547.

¹¹ Ruşen Keleş, “ErnstReuter ve Türk Kent Bilimi”, *Egemimarlık*, Sayı:1, Yıl:1994, s.45.

¹² Ruşen Keleş, Cevat Geray, “Prof.Fehmi Yavuz ve Türk Kentbilimi”, Prof.Fehmi Yavuz’a Armağan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:528, Ankara, 1983, s.3.

¹³ FritzNeumark, *Boğaziçine Sığınanlar, Türkiye’ye İltica Eden Alman İlim Siyaset ve Sanat Adamları*, Çeviren:Şefik Alp Bahadır, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, s.78,79.

ter bir yandan çocuklarını, İngiltere'de mültecilere ayrılan kontenjanlardan faydalanarak okullara yerleştirmeye çalışmış, bir yandan da hazırlıklarını tamamlayarak 5 Mayıs'ta buradan ayrılmıştır. Reuter 17 Temmuz 1951'de 14 yaşındaki okul çocuklarıyla yaptığı konuşmada bir öğrencinin: "Türkiye'ye nasıl gittiniz?" sorusunu şöyle cevaplandırmıştır:

Magdeburg Belediye Başkanı iken NAZİ'ler beni Temerküz Kampına soktular ve fakat tekrar çıkardılar. Bunu iki kez yaptılar. Üçüncü kez Temerküz Kampına girmek istemiyordum. Buna dayanamazdım ve oradan ölüm çıkardı. Bu nedenle İngiltere'ye gittim. Orada dostlarım vardı. Onlara "işte geldim" diye yazıdım; bana yardım edermisiniz? dedim. Türkiye'de bir tanıdığım vardı. Benim gibi şahsiyet sahibi bir adam arayan Türkler, kendileri için çalışmak üzere benimle bir anlaşma yaptılar.

1946'da Berlin'e dönmek için izin alıncaya kadar anlaşmam her yıl yenilendi.

Ernst Reuter'in İktisat Bakanlığı'nda Görevlendirilmesi

Reuter tarife uzmanı olarak İktisat Vekâleti'nde görev almış, o zaman İktisat Vekili bulunan Celâl Bayar'la 04.06.1935 tarihinde yürürlüğe giren ilk anlaşmasını imzalamıştır.

Reuter 10 yıldan fazla bir süre Türkiye'de kalmıştır. Bu süre içinde hep Ankara'da oturan Reuter Türkiye içinde birçok görev, tanıma ve dinlenme gezileri yapmıştır. Son yıllarda Devlet Deniz Yollarındaki işi için iki haftada bir olmak üzere birkaç gün süre ile İstanbul'a gidip gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda tatillerini geçirmek üzere Balkan memleketlerine giden Reuter 1939'dan sonra, Almanya'ya dönünceye kadar Türkiye'den hiç ayrılmamıştır.

Ernst Reuter, Ulaştırma Bakanlığı'ndaki özlük dosyasında bulunan belgelere göre, 26 Eylül 1936'da başlayan bir Yunanistan gezisine çıkmıştır. 1938 yazında da Yugoslavya'ya gitmiştir.

Reuter Türkiye içinde, iş ya da gezmek için pek çok gezi yapmıştır. Ulaştırma Bakanlığı'ndaki özlük dosyasında iş yada dinlenmek için yaptığı geziler, bunların süreleri, günleri hak-

kında ayrıntılı bilgi vardır. Örneğin uzmanlık çalışmalarıyla ilgili olmak üzere Akdeniz’de Payas ve Karadeniz’de Hopa arasındaki bütün limanlara pek çok kereler gidip gelmiştir. Ve başta İstanbul olmak üzere İzmir, Mersin, Trabzon limanları onun en çok uğradığı yerlerdir. Ernst Reuter, şehircilikle ilgili ilk gezisini Halkevinde bir konferans vermek üzere Manisa’ya yapmıştır. 1944 yılı sonlarına doğru Ödemiş’e yaptığı bir gezi hastalıkla sonuçlanmıştır. O zaman Başbakan bulunan Şükrü Saraçoğlu’nun doğum yeri olan Ödemiş’e şehircilik uzmanlarından kurulu bir heyet gitmiş, Reuter de buna katılmıştır. Bu gezi sırasında hastalanan Ernst Reuter, Ankara’ya döndükten sonra Numune Hastanesinde 40 gün tedavi görmüştür.

Almanya’dan ayrılarak Hollanda’ya geçerken cebinde 10 Mark bulunan Reuter, Türkiye’de işe başlamak üzere İktisat Vekâleti ile yaptığı anlaşma ile maaş almaya başlamıştır. İktisat Vekâleti ile yaptığı anlaşmanın 5.maddesine göre Reuter’in maaşı şu şekilde belirlenmiştir:

Vekâlet her ay bütün vergi ve resimler mütehasısına ait olmak üzere 1180 Türk lirası 29 kuruş ücret verecektir. Vekâlet mütehasısının eline geçen aylık ücretinin 1/5’ini Türkiye dışında istediği bir memlekete gönderebilmek imkânını temin edecektir.

Yine anlaşma gereğince Bakanlık tarafından, memleketinden getireceği eşyaya taşıma ücreti olarak 1500 lira ödenecekti. Reuter’in Ulaştırma Bakanlığı’ndaki özlük dosyasındaki belgelere göre, Reuter, Londra’da iken 800 lira yolluk avansı almış ve mahsup sonunda eşi ile kendisine 250’şer, oğluna da 150 lira yolluk ödenmiştir. Anlaşmada her ay verilmek üzere gösterilen rakam net 800 TL’nin karşılığıdır. O zamanki ücret baremleri gözönünde bulundurulduğunda hiç bir kamu personelinin, Parlamento ve Bakanlar Kurulu üyesinin eline 800 TL geçmediği görülmektedir. O günlerde öğretmenler 40-100, hakimler, Genel Müdürler, Müsteşarlar 80-200, Parlamento üyeleri 300 lira kadar aylık almaktaydı.

Bir Bakanlar Kurulu kararına göre o yıllarda İktisat Vekâleti’nde çalışan alman uzmanlar arasında aylık brüt ücreti en

yüksek olan 3116 lira ile von der Porten idi; onu 2447 lira ile Palmer izliyordu ve Reuter de Weigert ile üçüncü sırada yer alıyordu. Bunlardan sonra brüt ücreti 1000 ve 700 TL olanlar bulunuyordu. Bütün bu rakamlar mali yönden Reuter'in maaş durumunun iyi olduğunu göstermektedir. Nitekim Reuter, kendisine Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde görev alacağı sırada okul müdürü Prof. Emin Erişirgil'e yazdığı bir mektupta, verilen maaşı fazla bulmuş ve durumunun iyi olduğunu söyleyerek maaşının miktarının azaltılmasını istemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Reuter'in maaşı azalmasa da, satın alma gücünde azalma olmuştur. Bunun nedeni de o dönemin ekonomik koşullarıdır. Reuter, anlaşmasındaki hükümden faydalanarak, Türkiye dışına para da göndermiştir. Buna göre Reuter, görevinin ilk yıllarında İsviçre ve İngiltere'ye para göndermiştir.¹⁴

Belediye ve şehircilik konularında uzman olan Ernst Reuter, özellikle Berlin ve Magdeburg kentlerinde ulaşım alanında başarılı politakalar üretmesi ve uygulaması nedeniyle ulaşırma uzmanı olarak Ekonomi ve Ulaştırma Bakanlığı'na davet edilmiştir.¹⁵ Hükümet tarafından kendisine öncelikle deniz taşımacılığı organizasyonu, maliye politikasının düzenlenmesi gibi görevler verilmiştir.¹⁶ Reuter, Ankara'ya geldiği gün İktisat Bakanı Celal Bayar ile tarife ve ulaşım konularında danışman olarak çalışması konusunda bir sözleşme imzalamıştır. Bir yıllık sözleşmeye göre, Reuter kentteki ulaşım ağları, yük taşımacılığı ve maliyetleri ile liman ve nakliye tarifeleri ile ilgili raporlar yazacak, ayrıca bu konularda istatistikler hazırlayacaktı. Bu sözleşme 1938 yılına kadar her yıl uzatılmıştır.¹⁷

¹⁴ Fehmi Yavuz, "Prof.Ernst Reuter", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:XXIII, Sayı:3, 1968, s.144-150.

¹⁵ Ayşegül Mengi, "Kentbilim ve Yerel Yönetimler Alanı İle Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları", *İkinci Vatan ve Ankara Üniversitesi(1933-1970)*, Editör:KasımKarakütük, Ankara Üniversitesi Yayınları No:506, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2016, s.497.

¹⁶ *ErnstReuter'in Anısına (Zum Gedenken An ErnstReuter)*, 2.6.1986-3.6.1986, Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş, s.35.

¹⁷ ReinerMöckelmann, "Ernst Reuter-1935'ten 1946'ya Kadar Ankara'da Zorlu

Reuter'in Uzman Olarak Yaptığı Çalışmaları:

Hümanist bir eğitim görmüş olan ve yabancı dilleri kolay öğrenebilen Ernst Reuter'in ilk yıllarda Türkçeyi öğrenmekte zorluk çekmesi, başlangıçta mesleğinden pek memnun olmasının nedenlerinden biriydi. Ancak girişken biri olan Reuter, yine de iyimserliğini kaybetmemiştir. Bu konuyla ilgili olarak 1935 yılının Eylül ayında Elizabeth Howard'a gönderdiği mektubunda şunları yazıyordu:

İlk aylarda çok ümitsizdim, her şeye karşı mücadele ettim. Yeni dili öğrenmekte zorluk çektiğimin de farkındayım. Fakat şu anda rahatladım, ne olursa olsun başaracağımdan eminim. Türkçeyi öğreneceğim, beni bekleyen görevlerin de altından kalkacağım. Kısa süre sonra da birçok konuda gerekçeli önerilerimi sunabileceğim.

Reuter, bakanlık danışmanı olarak görev yaptığı ilk aylarda, Almanca'nın, İngilizce'nin ve Fransızca'nın yeterli olmadığı durumlarda da çevirmenlerden yardım almaktaydı. Fakat sonraki yıllarda Türkçeyi öğrendiği için buna gerek kalmamıştı. Ankara'dan gelen teklifi kabul ettiğinde sözleşmesinin üç yıl geçerli olacağını sanan Reuter kendisiyle bu kadar kısa süreli bir sözleşme yapılmasından rahatsız olmuştu. Haziran 1936'da annesine yazdığı bir mektupta bu konuda şunları söylemişti:

Bundan birkaç ay öncesine kadar danışmanlık görevimin sadece bir yıl süreceği düşüncesi, geleceğim konusunda beni oldukça kaygılandırıyordu. Fakat şimdi her şey yoluna girdi... Sözleşmem bugünlerde bir yıl daha uzatılacak. Artık kendimi daha rahat hissediyorum. Ancak böyle bir görevin Türkiye'de en fazla üç yıl sürdüğü biliniyor. Bu bir yılın ardından ben artık bir sığınmacı değil, kendini en zor koşullar altında kanıtlamış bir uzmanım.

Ernst Reuter'in annesine yolladığı bu mektuptan, Türkiye'ye geldiği günlerde burada uzun süre yaşayabileceğini, kısa

Yaşam", *Türkiye'de Yabancı Bilim İnsanları ve Çankaya'da Bir Kent Bilimci:ErnstReuter*, Ankara, s.52.

bir süre sonra başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalmayacağını ümit ettiği anlaşılmaktadır. Ankara'daki ilk yılında biraz keyifsiz olmasının nedenlerinden biri de danışmanlık görevinin Reuter'i pek tatmin etmemesidir. Ancak sonraki yıllarda da bu düşüncesinde pek bir değişiklik olmadığı Nisan 1937'de Elizabeth Howard'a gönderdiği mektuptan anlaşılmaktadır. Reuter mektubunda konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

Buradaki işim beni yeterince tatmin etmiyor. Evet, rahatım yerinde, yaşamımı altından bir kafeste sürdürüyorum, ancak çalışmalarım benim için yine de pek doyurucu değil. Yapabileceğim bir şey yok, durumu şu anda değiştiremem. Tabii çalışmalarımın bir sonuç elde edebiliyorum, fakat bunlar beklentilerimin çok küçük bir bölümü...

1938 yılı Eylül ayında yine Elizabeth Howard'a yazdığı bir başka mektubunda danışmanlık görevinin kendisini mutlu etmediğini ve başka beklentileri olduğunu belirten Reuter, 1 Aralık 1938 tarihinden itibaren Siyasal Bilgiler Okulun'da görev yapmaya başlamıştır. Reuter bu mektubunda konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır:

Şu ana kadar yaptığım görevin tek amacı kendime burada bir yaşam kurmayı denemektir. Yakında başlayacağım ve beni mutlu edecek görevle ise her şey sağlam bir temelin üzerine oturacak. Artık geleceğe başka bir gözle bakacağım, beklentilerim de daha değişik olacak. Şu anda tatminkâr olmayan çalışmalarımın ardından yeni görevimle kendimi gelecekteki yaşamıma daha kolay hazırlayabileceğim. Üniversitede vereceğim dersleri kalın bir Türkçe kitapta derlemeyi düşünüyorum...

Ernst Reuter, Temmuz 1938'de arkadaşı Heinz Guradze'ye yazdığı bir mektubunda sözleşmesinin tekrar uzatılmasından dolayı duyduğu sevinci belirtmiş ve gelecekle ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

Bir yıllık sözleşmem dördüncü kez uzatıldı. Sizin anlayacağınız 31 Mayıs 1939'a kadar buradayım. Eğer dünya o tarihte de bugünkü gibi dönmeye devam ederse, sanırım Türkiye'deki yaşa-

mım biraz daha sürecek...Günümüzdeki gelişmelere bakıldığında sevinmem gerekiyor.¹⁸

Londra'dan 03.05.1935 tarihinde ayrılan Ernst Reuter, 04.06.1935 tarihinde Ankara'ya gelmişti. Reuter Ankara'ya geldiği sırada burada bir çok Alman görevli bulunuyordu. Yüksek Ziraat Enstitüsü Almanlar tarafından kurulmuştu. Hastanelerde, öteki yükseköğretim kurumlarında, bakanlıklarda da Alman doktorlar, öğretim üyeleri ve uzmanlar bulunmaktaydı. Hatta bir ara yalnız İktisat Vekâleti'nde Reuter ile birlikte 10 Alman uzman çalışmaktaydı. Reuter'in tarife uzmanı olarak çalışmaya başladığı ilk günlerde bazen ümitsizliğe düştüğü anlar olmuştur. Bir arkadaşına yazdığı mektupta: "boş duvarlarla, dil güçlükleriyle, her şeyle savaşmak başlangıçta beni yarı ümitsizliğe düşürmüştü. Bugün artık şöyle, ya da böyle işlerin hakkından geleceğime aklım yatmış bulunuyor" diyordu.

Reuter'in özellikle başlangıçta istediği verimi alamamasının bir başka nedeni de mektubunda belirttiği nedenlerin dışında yaptığı çalışmalar sırasında yanında bir yardımcıının olmamasıydı. İlk günlerde raporlarını Fransızca, Almanca, İngilizce dillerinden ikisinde ve bazen bu üç dilde yazmak zorunda kalmış olması bunu açıkça göstermekteydi. Reuter, Haziran 1937'de Tarifeler Bürosu Başkanlığı'na yazdığı bir mektupta bu alandaki güçlükleri şöyle dile getirmekteydi:

Bundan iki sene kadar evvel İktisat Vekâleti'ne intisap etmiş olup bir çok tetkikat ve şayanı ehemmiyet tespitler yapmış bulunuyorum. Ancak büromuzda bunlar hakkında tanzim ettiğim raporlarla diğer gündelik yazılarımı tercüme edecek kimse bulamadığımdan pek müşkil vaziyetteyim ve lâıkiyle çalışmıyorum. Bugünlerde kadromuzda bazı değişiklikler yapılacağı mevzubahis olduğundan bu meyanda yukarıdaki ricamın da nazarı itibara alınarak Almancaya vakıf bir kimsenin büromuza önümüzdeki ay zarfında tayinini saygılarımla dilerim.

¹⁸ Reiner Möckelmann, **İkinci Vatan Türkiye, Ernst Reuter'in Ankara Yılları**, Çeviren:Ahmet Arpad, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Eylül 2016, s.107-109.

Reuter, tarife uzmanı olarak görev yaparken kendisinden belli bir konuda rapor hazırlamasını isterler. O yaptığı ön araştırma sırasında İngilizce bir raporla karşılaşır ve bu raporda istenen bilginin ve tavsiyenin büyük ölçüde yer aldığını görür. İngilizce raporu götürerek: "tavsiye ve bilgi istiyorsanız bunda yeteri kadar var, rapor koleksiyonu yapmak istiyorsanız bir de ben hazırlayayım" der. Onun da bir rapor hazırlanması istenir. O da bir rapor hazırlar.

Ernst Reuter'in Ulaştırma Bakanlığı'ndaki raporlar dosyasında onun yalnız İktisat Bakanlığında iken verdiği raporlar, hazırladığı istatistikler, yazışmalarla ilgili belgeler bulunmaktadır. Bu dosyadan tarife uzmanlığı sırasında yaptığı çalışmaların tamamını öğrenmek mümkün olmamaktadır. Örneğin bu dosyada Türkiye'den ayrılıncaya kadar Devlet Deniz Yollarında çalışırken bu kurum için hazırladığı raporlar bulunmamaktadır. Reuter'in Ulaştırma Bakanlığında bulunan dosyasına göre bu bakanlık bünyesinde yaptığı çalışmalar şunlardır:

1935 Yılındaki Çalışmaları

1. Çalışma programı hakkında 3 rapor (Fransızca)
2. Sıtkı Nemli'nin İstanbul, İzmir ve Bandırma Limanlarındaki tetkiklerine dair verdiği rapor (Türkçe ve Fransızca)
3. Şirket-i Hayriye hakkında rapor (Fransızca)
4. Şirket-i Hayriye ve Akay tarifeleri hakkında (Türkçe, Almanca, Fransızca)
5. Dört büyük limanda tarife kontrolü hakkında (Türkçe ve Almanca)
6. Deniz yolları tarifesi hakkında (Türkçe ve Almanca)

1936 Yılındaki Çalışmaları

1. Tarifeler bürosunun mesaisi hakkında 2 rapor (Türkçe ve Almanca)
2. Deniz Yolları İşletmesi 1936 yılı tarifesi hakkında (Türkçe)
3. Devlet Demir Yolları ile Deniz Yolları ve Liman Şirketleri

arasındaki mal nakliyatının bir elden temini için anlaşma yapılması hakkında (Türkçe)

4. Mersin Limanındaki yükleme ve boşaltmaya ait muhtelif rüsum, ücret ve kiralara hakkında (Türkçe)

5. 1931-1932 ve 1934-1935 yıllarının nakliyat istatistiği

6. Tarifeler Bürosu hakkında (Almanca ve Fransızca)

7. İzmir, Mersin ve Trabzon limanlarında yükleme ve boşaltma ücretlerinin birleştirilmesi hakkında (Almanca)

8. Cumhuriyet devrinde liman ve deniz nakliyatı tarifelerinin tekâmülü

9. Deniz tarifelerinde ileri adımlar (Türkçe)

1937 Yılındaki Çalışmaları

1. Karabük Çelik Fabrikaları inşaatı münasebetiyle, Ereğli-Filyos-Karabük Devlet Demir Yolları hattı üzerinde kömür demir ve muhtelif bazı eşyanın kabili kabul nakil tarifeleri hakkında teklif yapmak için bay von der Porten için hazırlanan etüt (Almanca)

2. Mühim ihraç mallarımızın nakliye ücretleri hakkında (Almanca)

3. Dört büyük limanda uygulanan tarifelerle ilgili soru kâğıdı

4. Şirket-i Hayriye'den istenilen istatistikler hakkında

5. Deniz Yolları nakliyat istatistiği hakkında (Türkçe ve Almanca)

6. Teşkilâtli limanların istatistiği hakkında

1938 Yılındaki Çalışmaları

1. Cumhuriyet devrinde liman ve deniz nakliyatı tarifelerinin tekâmülü ve tarife siyasetimiz (Cumhuriyetin 15. yılı dönümü için hazırlanmıştır)

1939 Yılındaki Çalışmaları

1. Liman ve deniz nakliyatı tarifelerinde inkişaf

Reuter bu raporların dışında 84 tane istatistik hazırlamıştır.

Reuter'in hazırladığı bu istatistiklerden bazıları şunlardır:

1. Nohut vesairenin nakliye ücretleri
2. Ceviz, kabuksuz, nakliye ücretleri
3. Yulaf vs.nin nakliye ücretleri
4. Ham pamuğun nakliye ücretleri
5. Kuru üzümün nakliye ücretleri
6. Tütünün nakliye ücretleri

Reuter, Türkiye'de Tarife Uzmanlığı ve Şehircilik Profesörlüğü olmak üzere iki önemli görev yapmıştır. Reuter'in Tarife Uzmanı olarak burada yaptığı işler arasında eser niteliğinde bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun nedeni uzman olarak yaptığı bütün anlaşmalarda yer alan hükümlerdir. Bu hükümlere göre Reuter, yaptığı çalışmalarla ilgili bir eser verememiştir. Reuter'in anlaşmalarındaki hükümler şöyledir:

Mütehassıs Türkiye'de yaptığı işler ve tetkikler hakkında Türkiye'de ve Ecnebi memleketlerde neşriyatta bulunmayacaktır. Mütehassıs herhangi bir surette mukavele hükmünün bitmesinden sonra dahi bu tahaddüdüne sadık kalacaktır. Bundan başka Türkiye'de siyasi mahiyette olan herhangi bir ecnebi teşekküle iştirak edemeyecek ve kendi veya vekâletin işleri hakkında ne ecnebilere ve ne de ecnebi teşekküllere malûmat vermeyecektir.

Reuter'in Türk Hükümetiyle yaptığı anlaşma şartlarına göre Reuter, Türkiye'de uzmanlık görevindeki yaptığı çalışmalarla ilgili bir eser yayınlamamıştır. Reuter anlaşma hükümlerine sadık kaldığından dolayı İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra bütün Alman uzmanların işine son verildiği halde, önce Ulaştırma Bakanlığı'nda, sonra da Denizbank'ta tarife uzmanı olarak çalışmaya devam etmiştir.

Reuter'in yaptığı çalışmalarla ilgili olarak Ulaştırma Bakanlığı'ndaki özlük dosyasında bulunan bir belgeye göre Ulaştırma Bakanı Dr.Kemal Satır imzasını taşıyan 01.03.1949 gün ve 13 sayılı yazı ile tarife ve ticaret dairesi başkanlığından son 20 yıl içinde sözkonusu dairede görevli yabancı uzmanların isimleri

ve çalışmaları hakkında bilgi istenen yazıya verilen ve bakanın imzasını taşıyan cevapta Reuter'in yaptığı çalışmalara ilişkin şu görüşlere yer verilmiştir:

Ulaştırma Bakanlığının teşekkülünde İktisat Vekâletinden devren Ernst Reuter adında bir Alman Tarife Uzmanı dairemiz emrine verilmişti. Mumaileyh İktisat Vekâletinde 4.6.1935 tarihinde işe başlamış, Bakanlığımızdaki hizmeti de 1.6.1940 tarihine kadar devam etmiştir.

Dairemizde bulunduğu müddetçe tarifelerin tanzimi ve bilhassa deniz istatistik işleri üzerinde kendisinden faydalanılmış, ayrıca herhangi bir mesele hakkında rapor vermemiştir.

İktisat Vekâleti zamanındaki çalışmaları da aynı mevzular dahilinde temerküz etmiş olup deniz yolları, limanlar ve iskeleler tarifelerinin ve istatistiklerinin formülleştirilmesinde faal hizmetleri görülmüştür. Bunun haricinde umumi mahiyette raporları yoktur. (25.3.1949 gün ve 13 No.)¹⁹

Reuter'in uzman olarak yaptığı çalışmalarla ilgili olarak, Ankara Üniversitesine Siyasal Bilgiler Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Cevat Giray, katıldığı bir konferansta şunları söylemiştir:

Reuter'in az bilinen çalışmalarından başlamak gerekirse, Devlet Demir Yollarının tren tarifesini planlaması ve bunu uygulamaya koyması o günün koşullarına göre son derece önemli bir çalışmadır. O kadar ki, o yıllarda, Türkiye'de raylı sistem daha çok tek hat üzerinde hizmet vermektedir. Bu sistem içinde, trenleri ya da katarları birbirine çarpıştırmadan ve kesişme noktalarında da çok az bekleterek, bugün de devam eden bir uygulamaya ilişkin tarifi yapmıştır Reuter... Bu arada bir seferberlik olduğunda asker sevkıyatı için özel birtakım hatlar ayırmıştır. Bu seferberlik hattını biz Siyasal Bilgiler öğrencileri kullandık mesela... Fevzi Çakmak vefat ettiğinde Ankara'dan üniversite öğrencileri olarak İstanbul'a gitmek için bir hayli kalabalık bir öğrenci kitlesi olarak yer bulamadık trenlerde. Sonra bir başka şekilde Devlet Demir Yolları

¹⁹Yavuz, "Prof.Ernst Reuter", s.141-190.

dedi ki, biz size özel tren yapıyoruz, asker sevkiyatı yapılan trenle İstanbul'a gittik ve cenaze törenine katıldık. Demek istediğim, bu ayrı bir uzmanlık. O zaman bilgisayar yok, böyle hesap makinele-ri yok. Bu bir mucizedir ve bu ciddi bir çalışma sonunda gerçek-leşmiştir.²⁰

Ernst Reuter'in Eserleri

Reuter, bir yandan Siyasal Bilgiler Okulu'nda dersler ve- rirken aynı zamanda danışmanlık görevleri de üstlenmiş; kamu kuruluşları için kimi konularda çok önemli değerlendirmelerin yer aldığı raporlar hazırlamıştır. 1945 yılında Almanya'ya dönmeden önce yazdığı İller Bankası Raporu bunlardan biri- dir.²¹ Ernst Reuter, bugünkü adı Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi olan İskân ve Şehircilik Ensti- tüsü'nün kuruluşunda rol oynamıştır.

Almanya'da Münih, Münster ve Marburg üniversitelerinde coğrafya ve ekonomi öğrenimi gören Reuter'in aldığı eğitim, başarılı bir siyasal yaşamla birleşmiş, özellikle başarılı bir bele- diye başkanlığı (Magdeburg) döneminden sonra, sığınmacı olarak geldiği Türkiye'de, kentleşme, belediyecilik, yerel yöne- timler maliyesi, kent planlaması gibi konularda önemli eserler vermesini sağlamıştır. Coğrafya ve ekonomi öğrenimi ile yerel yöneticilik deneyimi Reuter'in Kentbilim ve yerel yönetim ko- nularına salt teknik anlamda, planlama ve mühendislik açısın- dan yaklaşmayıp, bu konularla ilgili toplumsal, ekonomik, si- yasal ve hukuki çözümler yapmasına katkıda bulunmuş- tur. Kent plancısı olmamasına karşın Reuter, kentsel gelişme, kent planlaması, yerleşim alanlarının düzenlenmesi ve hatta mimarlığa ilişkin ciddi birikimini ve değerli görüşlerini eserle- rinde açıkça ortaya koymuştur.

Ernst Reuter'in, 1938-1946 yılları arasında Türkiye'ye katkı-

²⁰Türkiye'de Yabancı Bilim İnsanları ve Çankaya'da Bir Kent Bilimci:ErnstReuter, Ankara, s.85,86.

²¹ Ruşen Keleş, Ayşegül Mengi, Can Giray Özgül, "ErnstReuter'in İkinci Vatani Türkiye'de Çağdaş Kentbiliminin Gelişmesine Yaptığı Katkılar (Yayınları Üze- rinden Bir Değerlendirme)", **Mülkiye Dergisi**,Cilt:XXXVI, Sayı:2-275, 2012, s.12.

larını iki kısımda değerlendirmek gerekir. Birincisi, çağdaş Türkiye'yi oluşturma çabalarına katkıları; ikincisi ise Türkiye'deki yönetim yapısına en üst düzeyde yönetici yetiştiren Mülkiye için yaptıklarıdır. Aslında çalışmalarının bu iki yönü birbirine geçmiş, birbirini etkilemiştir. Türkiye'nin kentleşme sürecinin yavaş yavaş başladığı, yerel yönetim sisteminin geliştirilmeye çalışıldığı bir dönemde Türkiye'de bulunan Reuter, kurumsal bilgilerini ve pratikte edindiği deneyimleri hem Siyasal Bilgiler Okulu ile hem de Türkiye ile cömertçe paylaşmıştır. Reuter, Türkiye'nin kentleşme sürecine ilişkin görüşlerini 1938-1946 yılları arasında verdiği eserlerinde ayrıntılı bir biçimde açıklamış, eleştirel değerlendirmelerle gerek politikalara, gerek yasal düzenleme çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur.²²

Ernst Reuter'in ilgi alanlarından biri de yerel maliye sistemidir. Reuter, yerel yönetimler maliyesi, özellikle belediye maliyesi konusunda Türkiye'de ilk çalışmaları yapan kişilerden biridir. Reuter'in Türkiye'de bulunduğu yıllarda belediyenin finansmanı için 1933 yılında Belediyeler Bankası, Türkiye'den ayrılmasından kısa bir süre önce de 1945 yılında İller Bankası kurulmuştu. Reuter'in, her iki kurum için de yapmış olduğu çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarının ilki, 1943 yılında yazdığı "Belediyeler Bankası" isimli makalesidir. Diğeri de 1946 yılında yazmış olduğu "İller Bankası Raporu" dur.

Bir mali teknik ve yatırımcı kuruluş olarak İller Bankası, yerel yönetimler bakımından çok önemli işlevler üstlenmiş ve yerine getirmiştir. Kurulduğu günden 1970'li yılların ortalarına dek İller Bankası bütün belediyelerin %20'si büyüklüğünde bir kaynağı yönetmiştir.²³

Sonuç

1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformu sırasında Türkiye'ye gelen Alman bilim adamları ve uzmanlarının arasın-

²² Keleş, Mengi, Özgül, a.g.m., s.12-16.

²³ Menaf Turan, "Ernst Reuter'in Türk Yerel Maliye Sistemine İlişkin Çalışmaları Hakkında Bir Değerlendirme", *Mülkiye Dergisi*, Cilt:XXXVI, Sayı:2-275, 2012, s.52-71.

da bulunan Ernst Reuter, Türkiye'de 1935-1939 yılları arasında İktisat Bakanlığı'nda ve 1939-1940 yılları arasında da Ulaştırma Bakanlığı'nda uzman olarak görev yapmıştır. Reuter, ayrıca Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde profesör olarak görev yaparak şehircilik dersleri vermiştir. Reuter, buradaki görevinin yanısıra, bu iki bakanlıkta uzman olarak yaptığı çalışmalarla Türk şehirciliğine önemli katkılarda bulunmuştur. Türkiye'de çağdaş kentbilim araştırmalarının kurucularından biri olan Ernst Reuter, görev yaptığı yıllarda, Almanca, Fransızca ve Türkçe olarak, deniz yollarında yük tarifeleri, liman resimleri, demiryolu taşımacılığı ve kentsel ulaşım konularında 24 farklı çalışma ile çeşitli tarım ürünlerinin taşıma giderlerine ilişkin 84 sayısal çalışma yapmıştır. Reuter, resmen 1953 yılında kurulmuş olan İskan ve Şehircilik Enstitüsü'nün kuruluş hazırlıklarını yapmış ve Türkçe olarak, Komün Bilgisi ve Belediye Maliyesi hakkında iki kitap yayınlamıştır. Ayrıca kamusal ulaşım hakkında da bir kitap büyüklüğünde bir taslak hazırlamıştır. Reuter, aynı zamanda, İstanbul Belediyesi'nin mali durum analizinden, 1946 sonbaharında Türkiye'den ayrılmasından birkaç gün önce teslim ettiği Türkiye'de kamu bankacılığındaki gelişmelere ilişkin raporuna varıncaya kadar pek çok konuda teknik raporlar hazırlamıştır. 12 Türkçe dergide 60'tan çok makalesi ve çok sayıda konferans metni yayımlanmıştır.²⁴

Kaynaklar

Atatürk in Deutscher Sicht, DW-Dokumente, Schriftenreihe der Deutschen WellezuThemen der Zeit, Köln, 1982.

BARCLAY,D.,E., "Sürgündeki Ernst Reuter:1935-1946", *Mülkiye Dergisi*, Cilt:XXXVI, Sayı:2-275, 2012.

BRÜGEL, S.,1991, *Ernst Reuter'in Türkiye'deki Yaşamı ve Katkıları*, Çeviren:Süheyla Ababay, FES-İstanbul, Türkiye.

----- "ErnstReuter (1889-1953)", *Cogito*, Sayı:23, Yaz 2000.

ErnstReuter'in Anısına (Zum Gedenken An ErnstReuter), 2.6.1986

²⁴David E.Barclay, "Sürgündeki Ernst Reuter:1935-1946", *Mülkiye Dergisi*, Cilt:XXXVI, Sayı:2-275, 2012, s.85-88.

- 3.6.1986, Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş.
- GROTHUSEN, Klaus-Detlev, 1981, "1933 Yılından Sonra Alman Bilim Adamlarının Türkiye'ye Göçü", *Belleten*, Cilt:XLV/2, Sayı:180, Ekim, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara.
- KELEŞ, R., 1994, "ErnstReuter ve Türk Kent Bilimi", *Egemimarlık*, Sayı:1.
- KELEŞ,R.,MENĞİ,A., ÖZGÜL, C.G., "ErnstReuter'in İkinci Vatanı Türkiye'de Çağdaş Kentbiliminin Gelişmesine Yaptığı Katkılar (Yayınları Üzerinden Bir Değerlendirme)", *Mülkiye Dergisi*, Cilt:XXXVI, Sayı:2-275, 2012.
- KELEŞ, R.; GERAY, C., 1983, "Prof.Fehmi Yavuz ve Türk Kent Bilimi", *Prof.Fehmi Yavuz'a Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:528, Ankara.
- MENĞİ, A., "Kentbilim ve Yerel Yönetimler Alanı İle Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları", *İkinci Vatan ve Ankara Üniversitesi(1933-1970)*, Editör:KasımKarakütük, Ankara Üniversitesi Yayınları No:506, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2016.
- MÖCKELMANN, R., "Ernst Reuter-1935'ten 1946'ya Kadar Ankara'da Zorlu Yaşam", *Türkiye'de Yabancı Bilim İnsanları ve Çankaya'da Bir Kent Bilimci:Ernst Reuter*, Ankara.
- MÖCKELMANN, R., *İkinci Vatan Türkiye, Ernst Reuter'in Ankara Yılları*, Çeviren:Ahmet Arpad, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Eylül 2016.
- NEUMARK, F., ----- *Boğaziçine Sığınanlar, Türkiye'ye İltica Eden Alman İlim Siyaset ve Sanat Adamları*, Çeviren:Şefik Alp Bahadır, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını.
- SCHWARTZ, P.,2003, *Kader Birliği-Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Cemiyeti*, Belge Yayınları, Ege Basım, İstanbul.
- ŞEN, F., 2008, **Altında Sürgün**, Günizi Yayıncılık, Şefik Matbaası, İstanbul.
- TURAN, M., "ErnstReuter'in Türk Yerel Maliye Sistemine İlişkin Çalışmaları Hakkında Bir Değerlendirme", *Mülkiye Dergisi*, Cilt:XXXVI, Sayı:2-275, 2012.

Türkiye'de Yabancı Bilim İnsanları ve Çankaya'da Bir Kent Bilimci:Ernst Reuter, Ankara.

WIDMANN, H., 1981, *Atatürk'ün Üniversite Reformu*, Çeviren:Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılına Kutlama Yayınları, Özel Seri 3, İstanbul Matbaası, İstanbul.

YAŞAR, S., "Atatürk'ün Üniversite Reformu Sürecinde Ernst Reuter'in Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki Çalışmaları ve Türk Bilim ve Şehirciliğine Katkıları", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:12, Sayı:24, Mart 2017, s.31-50.

YAVUZ, F.,1968, "Prof.ErnstReuter", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:XXIII, Sayı:3.

YAVUZ, F., 1969, "Profesör ErnstReuter", *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı:2/2, Haziran.

